

УДК 947 (477): 323.248

Володимир Окаринський

ПУРИСТИ ЯК МОЛОДІЖНА НОНКОНФОРМІСТСЬКА ТЕЧІЯ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ 1850-Х РОКІВ

У статті досліджено молодіжну течію "пуристів" у середовищі студентської молоді Київського університету, з'ясовано її місце і роль у суспільному житті, зокрема у формуванні хлопоманського руху.

Ключові слова: пуризм, пуристи, балагульщина, хлопоманство, нонконформізм.

У житті суспільства важливе місце відігравали і відіграють не лише офіційно визнані ним групи, класи, партії, а й різні неофіційні (за радянською термінологією – "неформальні") течії. Серед них є й маргінали, люмпени чи різні субкультури (як протиставлення пануючій у соціумі культурі, в широкому значенні). Окремі з цих груп стають родоначальниками змін у суспільстві.

Деякі їх ідеї, принципи, елементи стилю запозичує суспільство, саме зазнаючи змін, хоча воно раніше цих альтернативних рухів і не сприймало. Такими проявами альтернативи були, в різний час, артистична богема, інтелектуали, бунтарська – проти усталених норм старшого покоління – молодь. Загалом же, у суспільстві завжди були нонконформістські, альтернативні течії, що протиставляли себе офіційній культурі. Таке протистояння існувало як на Заході, так і на Сході. Бунтом щодо суспільства, його норм, стереотипів і панівної культури була на початку XIX ст. культура романтизму. У середині XX ст., як рух проти суспільства споживацтва, виникла у середовищі студентської молоді течія "пуристів" або "пуризм", як новітня контркультура.

Вона радикально відрізнялася від інших субкультур того часу і пізніших часів, що головню тяжіли до гедоністичного світосприйняття і способу життя. Пуристський світогляд певною мірою співпадав із пуританським. Аналіз течії пуристів видається актуальним ще й тому, що вона також віддзеркалює процес зародження у середовищі демократично налаштованого студентства зацікавленості простим народом, культурницької праці поміж нього, проявляє виникнення демократичного українофільського напрямку.

Актуальність теми підкреслює й те, що пов'язаними із пуризмом були провідні постаті українського національного руху 1860-х і пізніших років. У статті ми намагалися незаангажовано охарактеризувати цей рух, розглянувши його незалежно від існуючої історіографічної традиції, що висвітлювала його у контексті революційно-демократичних рухів (загальноросійського чи польського) свого часу.

Метою статті є висвітлення основних аспектів діяльності течії пуризму як демократичного нонконформістського руху 1850-х рр. та місце пуристів у суспільному житті свого часу, їх вплив на інші суспільні рухи.

Завданнями статті є: виявлення зв'язків течії пуристів із попередниками, визначення місця пуризму у тогочасному соціумі, зокрема у студентському середовищі, співвідношення у ньому польського та українського рухів, з'ясування еволюції цієї течії та виявлення її наступників, зокрема вплив пуризму на формування хлопоманства тощо.

В історіографії молодіжні нонконформістські рухи демократичного спрямування 1850-х років, зокрема пуризм, не були досліджені спеціально. Окремі праці торкаються зародження українського національного та польського революційно-демократичного рухів на межі 50–60-х рр. XIX ст. Найбільш цінними з-поміж них є праці з історії громадівського руху В. Міяковського [7], який лише частково розглядає 1850-ті рр., а також Л. Іванової та Р. Іванченко, що аналізували течію пуристів крізь призму еволюції хлопоманства і громадівства [5].

Детальніше розглянута ця течія в праці з історії соціально-політичних рухів 50–60-х років XIX ст. Г. Марахова [6]. Висвітлювалися істориками й окремі постаті, пов'язані із течією пуризму, переважно у контексті українофільських рухів, як В. Антонович, Д. Дорошенко [3].

Цінні відомості щодо окремих аспектів пуризму, а також спроби його осмислення у контексті суспільного життя тогочасного, містять праці М. Драгоманова та інших [4].

Крізь призму польського студентського руху теми торкалися польські дослідники М. Дубецький, Я. Табіш, С. Гжималовський [11–12; 14].

У контексті історії Києва розглядав суспільні рухи того часу, зокрема й пуризм, американський автор М. Хемм [13].

Дослідження зазначених авторів, що спиралися на значну джерельну базу, використав і автор цієї статті. Так, архівні джерела, зокрема донесення жандармів, використали у своєму дослідженні Л. Іванова та Р. Іванченко. Також ми по-новому опрацювали мемуарні та етнографічні джерела,

зокрема спогади сучасників, в тому числі активних учасників подій, як Б. Познанського, М. Вронського та інших [2; 15]. Відобразили суспільне життя тогочасного Правобережжя й оприлюднені П. Чубинським та його співавтором К. Михальчуком результати етнографічно-статистичної експедиції Імператорського російського географічного товариства [8].

Студентство Київського університету св. Володимира повною мірою відображало ідейні настрої правобережної молоді. На початок 1850-х років у Києві серед молоді деякого поширення набув рух балагулів. Це був більш масовий вияв шляхетського романтичного козакофільства, що очевидно з'явилося у Києві раніше. Козакофільство і балагульщина були зародком, хоч і поверховим, демократичного руху в суспільстві Правобережної України.

Про поширення близько 1850 року серед київської молоді спеціального типу "балагулів" у свої спогадах засвідчив Т. Добжевич. Згідно з його оцінкою, адепти балагулії намагалися в одязі і товариських прийняттях наслідувати простолюду. Але, як зазначав автор, очевидно, балагули погано зрозуміли характер простолюддя, виявляючи своє народолюбство нехтуванням усякої ввічливості [10, с. 463].

Балагули існували у Києві до середини 1850-х рр. Балагульщина, що з'явилася на Волині і Поділлі у 1830-х рр., згідно з характеристикою К. Михальчука своїми принципами мала цинізм і блазнювання. Це був протест, у грубій та потворній формі, проти аристократизму, французоманії, світських звичаїв. Балагули відзначалися оригінальністю, але також і простотою одягу, часом навіть неохайністю. Уживали переважно народний український костюм, з деякими змінами і доповненнями, іноді, добряче забруднивши його – для певного шику. Нехтували загальноприйнятими звичаями. Гарцювання на конях, перегони, нестримне бенкетування у шинках із селянами і панібратство з ними, розпуста, лайка, а особливо цинічні анекдоти, полювання з пиятикою – усе це складало зміст життя балагулів [8, с. 246–247].

Крім балагульщини, у той же час існувало й козакофільство, як хронологічно більш ранній та елітарний напрям. Під впливом козакофільської літератури балагульщина видозмінилась: хоч розгульність та інші звички залишалися, та вона ставала менш цинічною і більш концептуальною. У такій формі козакофільство знайшло послідовників у більш інтелігентних гуртках молоді [8, с. 247].

У цьому середовищі й виникла течія "пуристів" (з лат. puris – чистий). Вона була протестом, реакцією останнім проявам балагульщини і шляхетського козакофільства у середовищі студентів Київського університету. К. Михальчук і М. Драгоманов навіть характеризували пуристів як секту. Принципами "пуризму" були: серйозне ставлення до науки, строга моральність, що доходила до цнотливості і філософські тенденції [4, с. 239].

Стриманість пуристів була реакцією не лише на балагульство, а й на загальноприйнятну серед студентства розгульність, підтримувану тогочасною імперською адміністрацією генерал-губернатора Д. Бібікова, щоб відволікти молодь від політики. Завзяття і розгульність студентства у бібіковські часи дійшли до руйнування будинку терпимості на Андріївському узвозі, так званий "заклад Камбали". Були й інші інциденти. Отже, розбещеність студентства викликала протилежну реакцію: з'явилося усвідомлення потреби інших форм студентського життя. Як будь-яка реакція, нове явище доходило до крайнощів.

Розгулу і буйності протиставлялися крайня стриманість у їжі, повне викорінення пияцтва, цнотливість, ввічливість та скромність у поведінці і максимально-можлива скромність у одязі, яку можна характеризувати й як окремий стиль. Стриманість строю пуристів була доведена до того, що багато-хто вдягнув штани із сірого солдатського сукна і з такого ж чорного сукна сурдути [2, с. 13]. Часто пуристи користувалися одягом із верблюжого волоса [4, с. 240].

Гурток "пуристів" утворився в жовтні 1856 р. з ініціативи студента медицини Фортуната Новицького (1830–1885) [13, с. 70]. Київський історик Г. Марахов та польський автор С. Гжималовський більш детально висвітлили утворення і діяльність пуристів. У заснуванні гуртка брало участь 20 польських і українських студентів, у тому числі В. Мілевич, Я. Залеський, Я. Весоловський, Г. Гартман, Е. Наскреньцький, З. Малішевський, В. Лясоцький, Л. Житинський, Ю. і Т. Ожеховські, В. Антонович, Г. Раковський, М. Томашевський, Щ. Оскерко, Ципринський-Цєкави та Е. Бонді.

Це сталося на святкуванні дня народження Ф. Новицького 14 жовтня 1856 р., коли він запропонував влаштувати спеціальне віче, на якому оголосити прізвиська студентів-поляків, чия поведінка приносить шкоду польській справі. На зустрічі подавали тільки кльоцки (поль. – kluski; рід галушок) з сиром і чай, тому людей цієї групи почали називати "кльоцкожерці" (поль. – kluskożercy) [6, с. 76; 12, с. 18] або "галушники" [5, с. 172]. Згодом їх перейменовано на "пуристів". Натомість, останні своїх противників називали "різтовсу" ("мускусні олені") чи "тифльовці" [12, с. 19]. "Тифлем" називався товстий драп, із котрого багаті паничі шили собі студентські сурдути, навіть особливого крою: з буфами на плечах, високо пригнаною талією і довгими полами [2, с. 14]. Показово, що

пуристи були здебільшого вихідцями з шляхти із теренів України, Білорусі та Литви. Натомість, "тифльовцями" були переважно "коронярі" (поль. *koroniarze*) – вихідці з коронних польських земель.

Гурток "пуристів" швидко збільшувався. Його учасники висунули завдання боротися з легковажним ставленням до лекцій, гульню і пиятиками. Також пуристи влаштовували аматорські театральні вистави і концерти, особливо під час Контрактового ярмарку, збирали кошти для надання допомоги бідним студентам. Читали, обговорювали й розповсюджували позацензурну газету "Колокол" О. Герцена і М. Огарьова. Нелегальну літературу доставляли через Одесу [13, с. 70]. Пуристи зблизилися із відомим тоді скрипалем А. Контським, поетом А. Коженевським, учасником повстання 1830 р. А. Пільховським, хірургом І. Коперницьким. Успіхом у глядача користувалися аматорські вистави пуристів за п'єсами "Pan Iowialski" і "Dożywocie" О. Фредро, "Свадьба Кречинского" А. Сухова-Кобиліна, "Наталка Полтавка" І. Котляревського, "Горе от ума" А. Грибоедова. Серед акторів та режисерів були В. Лясоцький, З. Обінський, Т. Ожеховський, Носков [6, с. 76].

Пуристи випускали рукописну газету "Bigos" (польсько-литовська страва – тушкована квашена капуста з м'ясом, що також означає "мішанина" – В. О.). Видання висміювало непристойний спосіб життя багатих студентів, зокрема у ній вміщували сатиричні пісеньки відомих студентських поетів Тадеуша Комара і Владислава Магера. Одна з них закликала студентів-аристократів скинути з себе панське вбрання і вдягти на себе хлопську свитку, бо це одяг важкої праці, одяг народу [13, с. 70; 5, с. 172]. Після першого номера у 1856 році, упродовж декількох років вийшло ще 4–5 чисел видання. Редактором газети був Михайло Боньча-Томашевський [12, с. 19; 14, с. 89].

Отже, ідейні переконання пуристів були демократичними, що виявлялося як у їх зовнішньому вигляді, так і у виданнях групи. Дехто із пуристів, за М. Драгомановим, був близьким до "демократичного католицизму", а досить багато бачили пуризм не лише в моральності і простоті життя й одягу, а й у їх відмінності від росіян [4, с. 239–240]. Тим не менше, майже третина пуристів була не католиками, а православного та іудейського віровизнань, тобто українцями і євреями, як про це свідчать донесення жандармів [5, с. 171].

Згідно з донесеннями, відомо, що зібрання пуристів відбувалися за місцями їх мешкання – у будинках Вомковського і Школінського. Тогочасний попечитель Київського навчального округу лікар-хірург і педагог М. Пирогов не лише знав про пуристів, а й захищав їх від нападок адміністрації й таємної поліції, заперечуючи існування особливого таємного товариства. Він характеризував їх як "кращих щодо моральності". Посилаючись на спогади учасників студентського руху того часу, Л. Іванова та Р. Іванченко висловлювали думку, що таємна організація пуристів безперечно існувала. Ця частина студентства, за тогочасними свідченнями, "відчувала на собі впливи російського визвольного руху, а також була тісно пов'язана із визвольними традиціями місцевого українського населення" [5, с. 171–172]. Гадаємо, що таке твердження перебільшене, а згадані свідчення не можуть бути доказом існування організаційного оформлення пуристів у окрему таємну організацію. Натомість, більш логічно, що пуризм був течією, рухом молоді, із власними цінностями, ідеями, стилем та іншими ознаками, притаманними субкультурам.

На нашу думку, за низкою ознак, пуристи були молодіжною субкультурою, тобто групою людей, що утворювали певну єдність із особливими аспектами поведінки, за допомогою яких вони спілкувалися із зовнішнім світом. Для субкультур характерні особливе світосприйняття та стиль життя. Субкультура утворюється в результаті відповідного ставлення певної групи, спільноти до процесів, що відбуваються у соціальній структурі суспільства та в домінуючій у ньому культурі [9, с. 103].

Для класифікації чи ідентифікації течії пуристів важливо віднайти їх аналоги у новітніх молодіжних субкультурах. Деяким аналогом пуристів у новітній час був рух "Straight edge" ("Прямий шлях"), що виник на початку 1980-х рр. у середовищі панк-руху ("punk"). Продовжуючи цю аналогію, з субкультурою панків можна порівняти рух балагульщини 1830–1850-х років. Якщо для балагулів і для панків характерний протест проти суспільства, нехтування його умовностями і соціальними та економічними обмеженнями, анархізм, то це характеризує й рухи пуристів і "straight edge". Однак, "straight edge", як і перед тим пуризм, відкидали гедонізм і загальну схильність панків чи балагулів до зловживання алкоголем та сексуальним проміскуїтетом.

Для характеристики пуризму щодо інших субкультурних течій свого часу, з'ясування його місця серед інших соціально-культурних рухів, важливо також прослідкувати деяку його подібність із російським нігілізмом кінця 1850–1860-х років. За влучним спостереженням Є. Балакірева (Крота), російських нігілістів із новітньою контркультурою ріднили: життя комунами у повній рівності, скромна і разом із тим епатуюча манера одягу, інтелектуальні шукання і публічне читання рефератів чи літературних творів, нелегальні видання ("самвидав"), утопізм і певне поширення демократичних, соціалістичних й анархістських ідей. Ці ідеї можна прослідкувати й у пуристів

(звідси й "ходіння у народ" В. Антоновича та інших). Нігілісти, як і пуристи, цуралися спиртних напоїв. Щоправда, між нігілістами була поширена теорія "вільного кохання" [1].

Однак, нігілісти мали певний потяг до насильства у втіленні своїх ідей і конфлікті із суспільством. Отже, якщо нігілісти були більш радикальними і революційно чи бунтарськи налаштованими, вступивши у гострий конфлікт із офіційною культурою і суспільством (революціонерів-народників називали згодом "нігілістами"), то пуристи на виразний конфлікт із суспільством не йшли, залишаючись поміркованою течією. З цього огляду перші були більш близькими до контркультури, а другі – до альтернативи у межах існуючої культури [9, с. 103, 109].

Наслідками пуризму, що порівняно недовго проіснував у Київському університеті, стало зневажливе ставлення до студентів-франтів ("тифльовців") і будь-яке уникання манер, модного одягу. На думку хлопомана Б. Познанського: "коричневе, якогось брудного кольору пальто Антоновича, здається до закінчення ним всього курсу, і вічна обшарпаність покійного Тадея Рильського довго залишалися як сліди пуристичного ставлення до зовнішньої форми життя. Гадаю, що пуризм вплинув і на наше в той час уподобання свитки і взагалі простонародного костюму..." [2, с. 14].

Б. Познанський вважав, що ватажками і проповідниками пуризму були названі В. Антонович, що на той час закінчив медичний факультет і перейшов на історико-філологічний, а також Загурський, який невдовзі вибув із Києва [2, с. 13]. До числа пуристів у 1856 році належали майбутні хлопомани В. Антонович (їх ідейний лідер), А. Хамець, О. Хойновський, А. Мйодушевський, Т. Рильський, Я. Загурський, П. Свенціцький, Й. Роллє, В. Василевський і Віцус [3, с. 15–17]. Отже, за персональним складом, нова течія може вважатися безпосереднім попередником, або й ранньою формою руху хлопоманів.

Паралельно із неофіційними течіями, такими як пуристи, виникали й своєрідні організації польського студентства університету, яке тоді складало більшість, зокрема у вигляді земляцтв-гмін. На початок 1857 року там діяло 7 гмін, гуртків і груп. На їх основі у цьому ж році виникло Київське таємне товариство [6, с. 76]. Польська молодь із земляцтв-гмін, яка здебільшого дотримувалася традиційних аристократичних поглядів, загалом неприхильно ставилася до пуристів. З іншого боку, існувало несприйняття провідними "гмінчиками" з Правобережжя намагань "коронярів" (тобто, вихідців із корінної Польщі – "конгресівки") політизувати діяльність гмін. Саме тому в числі пуристів і хлопоманів опинилися керівники польських "українських" гмін: А. Хамець (Волинська), В. Антонович (Українська або Київська) [12, с. 19; 7, с. 131].

Та лише окремі із студентів польських "українських" гмін приєдналися до пуристів, які стали засновниками нового ідейного напрямку "хлопоманів". Процес перетворення "пуризму" у "хлопоманію" висвітлювали Л. Іванова та Р. Іванченко. Саме пуристів студенти-аристократи презирливо називали "хлопоманами" [5, с. 173].

Таким чином, на основі пуризму відбувалася кристалізація хлопоманства. Цьому сприяло й видання інших, крім "Vigos", неофіційних видань. На відміну від "коронярського" "Ulicznika", молодь з України видавала часопис "Публіцист". Її редактором був пурист А. Мйодушевський, а близькими співробітниками були пуристи-хлопомани В. Антонович і Т. Рильський. Однак, останні вийшли зі складу редакції у 1859 р. через суттєві розходження з приводу статті В. Одинця "Повстання чи революція", у якій основною метою була підготовка повстання, а соціальні питання мали вирішуватися пізніше. В. Антонович і Т. Рильський заснували часопис "Плебей", який після трьох чисел перестав виходити (1860 р.) [15, с. 89–90].

Крім того, у 1857 році, виникла й революційна організація "Тройницький союз", членами якого спочатку були й пуристи-хлопомани. Організація засновувалась на поділі на "трійки": кожен її учасник, який належав до "трійки", яка була основною організаційною одиницею, знав лише інших її членів. Першу (головну) "трійку" складали В. Антонович, Л. Гловацький і, мабуть, В. Мілевич (перший і останній – пуристи). Восени 1859 р. склад трійки змінився: замість двох останніх увійшли В. Камінський і В. Геншель. Наступного року на місце В. Камінського увійшов колишній пурист А. Хамець, а ще наступного року замінили В. Антоновича, який відійшов від польського революційного руху [12, с. 19]. Згідно зі свідчення одного з керівників польського революційного руху Оскара Авейде, суспільний ідеал пуристів-хлопоманів був: "коли не самобутня Україна, то, принаймні, цілковита внутрішня її автономія" [5, с. 177]. Отже, не дивно, що ідейні лідери пуристів-хлопоманів і майбутніх громадівців (В. Антонович) відійшли від революційного руху. Самі ж пуристи були далекі від революційності.

Як визнає етнограф і мовознавець К. Михальчук, який свого часу був провідним хлопоманом і громадівцем, що існування пуризму було короткотривалим, але все ж він справив свій вплив на козакофільство, що згодом перевтілювалося у хлопоманію. З іншого ж боку, в літературі з'явилася критика на пануючі звичаї. Такими були, зокрема, кореспонденції Л. Совінського, деякий час активного хлопомана, у пресі та його сатира, як і сатири та комедії А. Коженьовського [8, с. 247–248].

Хлопоманство у загальних курсах і підручниках історії України пов'язують переважно із постаттю В. Антоновича та його соратників Т. Рильського, Б. Познанського, К. Михальчука та інших, які проголосили повернення до культури українського народу, розірвали зв'язок із шляхетством, жили народним життям, навіть приймали православ'я як релігію простого народу, одружувалися із селянками, а згодом стали засновниками київської "Громади". Однак, при детальнішому аналізі стає зрозумілим, що обмеження хлопоманського руху одними майбутніми "народолюбцями" (їх самоназва) із київської "Громади" є неточним. Це сталося тому, що провідний хлопоман В. Антонович із декількома однодумцями розірвав зв'язок із шляхетським середовищем і рештою польсько-українських хлопоманів, ставши лідером київської "Громади". Фактично київська "Громада" була українським аналогом польських земляцтв-"гмін" уже після розриву із хлопоманією.

Хлопоманів було близько 15 осіб, зокрема В. Антонович, Т. Рильський, П. Свенціцький, Я. Загурський, Віцус, Й. Ролле, В. Василевський, Б. Познанський, Г. Пржедпельський. Кристалізація хлопоманства відбулася близько 1859 р., коли В. Антонович і Т. Рильський, одягнувшись у народний одяг, почали влаштовувати мандрівки Київщиною, а у 1859–1860 рр. до місць Запорозької Січі. Серед учасників цих подорожей були також О. Хойновський, В. Козловський, Л. Сирочинський, В. Василевський, Я. Загурський, Т. Далькевич [5, с. 173–174]. Поряд із зближенням із народом, найактивніші хлопомани віддалилися від політики і обрали культурницьку працю. Вони припинили участь у підготовці повстання. Зрештою, В. Антонович, Т. Рильський та інші вийшли зі своїх гмін і, об'єднавшись із гуртком лівобережних студентів-українців, утворили близько 1861 р. українську київську "Громаду".

Важливо простежити, що основні вияви народолюбної діяльності хлопоманів і майбутніх українофілів-громадівців складалися ще у середовищі пуристів. Серед них були й екскурсії околицями Києва, носіння елементів народного одягу, зацікавлення краєзнавчими дослідженнями тощо. Також пуристи відіграли певну роль у поширенні терміну "громада" ще до утворення київської ("Старої") "Громади".

Так, за ініціативи Ф. Новицького, у 1858 р. вийшов польською мовою збірник київського демократичного студентства "Pisma urywkowe wierszem i prozą Józefa Prospera Gromadzkiego" ("Уривки у віршах та прозі Юзефа Проспера Громадського"). Під цим колективним псевдонімом виступав студентський гурток, об'єднаний спільними науково-суспільними зацікавленнями. У збірнику проголошувалися народолюбські ("хлопоманські") ідеї. Особливо це видно у передмові, у якій зокрема йшлося про виховання, яке давали своїм дітям тогочасні польські обивателі: "Вони роблять все, щоб відірвати дітей від народу, і поряд зростає два класи під одним і тим самим сонцем, на одному і тому ж хлібі, в одному і тому ж селі, але абсолютно різні, без будь-якої можливості якого б то не було примирення". Між віршами збірника також були народо- і українолюбські за змістом "Дитинка", "Військовому лірникові", "Зідхання в степу", "Українки". Центральною ж статтею збірника стала "Uwagi nad znaczeniem prowincjonalizmów w dziejach Polski" ("Думки про значення провінціалізмів у історії Польщі") майбутнього визначного польського історика Александра Яблоновського [7, с. 129–130].

Якщо хлопоманський гурток, як доводив В. Міяковський, був перехідною формою між польською "українською" гміною і українською "Громадою" [7, с. 134], то перехідною формою між демократичним польським студентством і хлопоманством була саме течія пуристів. Саме її представники, україно- і народолюбці, як В. Антонович, поширили ідею зближення із простим українським народом. Зовнішня ознака, що виділяла хлопоманів від студентів-"гмінчиків" – заміна польського костюма простою сільською свиткою з домотканого сукна і заміна польської мови українською, – склалася саме у середовищі гуртка пуристів.

Отже, рух пуристів або пуризм існував близько 1856–1859 рр. і поступово еволюціонував у течію-гурток хлопоманів. Таким чином, рух пуристів і був сполучною ланкою між романтичною українолюбною козакоманією і хлопоманством. Якщо врахуємо, що із хлопоманства, у свою чергу, на початку 1860-х рр., значною мірою, виріс громадівський рух, то роль пуристів у еволюції українофільського руху другої половини ХІХ ст. важко переоцінити. З іншого ж боку, рух пуристів був єдиний, до складу якого входили українські, так і польські народолюбці. До пуристів належали українські і польські активісти демократичних рухів. Нонконформістський щодо суспільства рух пуристів відіграв ключову роль у суспільному житті України 1850-х років, ствердивши у ньому елітарний, і разом із тим демократичний (народолюбний) і українолюбний напрям.

Список використаних джерел

1. Балакирев Евгений (Крот). Сага о Системе / Евгений Балакирев (Крот) // Технология альтруизма. Неформальная социотехника и альтернативная педагогика. – Режим доступу: <http://www.altruism.ru/sengine.cgi/5/24/17>.
2. Воспоминания Б. С. Познанского (Продолжение) / Б. С. Познанский // Украинская жизнь. – М., 1913. – № 2. – С. 10–26.
3. Дорошенко Д. Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська

діяльність / Д. Дорошенко. – Прага: Видавництво Юрія Тищенка, 1942. – 168 с. 4. Драгомановъ М. П. Евреи и поляки въ Юго-Западномъ краѣ. По новымъ матеріаламъ для Юго-Западнаго края / М. П. Драгомановъ // Политическія сочиненія / Подъ редакціей проф. И. М. Гревса и Б. А. Кистяковского. – Томъ I. Центръ и окраины. – М., 1908. – С. 217–267. 5. Иванова Л. Г. Громадівський рух 60-х рр. XIX ст. в Україні: проблеми, ідеологія / Л. Г. Иванова, Р. П. Иванченко. – К.: Міжнародний інститут лінгвістики і права, 1999. – 126 с. 6. Марахов Г. И. Социально-политическая борьба на Украине в 50–60-е годы XIX века / Г. И. Марахов. – К.: Вища школа, 1981. – 159 с. 7. Мияковский В. "Киевская громада": Из истории украинского общественного движения 60-х гг. / В. Мияковский // Летопись революции. – 1924. – № 4. – С. 127–150. 8. Труды этнографическо-статистической экспедиции въ в Западно-Русскій Край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-Западный отдѣлъ. Материалы и изслѣдованія, собранныя дѣйствительным членом П. П. Чубинским. В 7 т. – СПб, 1872–1877; т. VII, ч. 1. – СПб, 1874. – С. 246–248. 9. Яворницька О. Теорія субкультур у соціологічній перспективі / Оля (Олександра) Яворницька // І: незалежний культурологічний часопис. – 2002. – № 24. – С. 100–115. 10. Dobrzewicz T. Wspomnienia z czasów, które przeżyłem / T. Dobrzewicz // Przegląd Polski. – 1883. – II. – S. 463. 11. Dubiecki M. Młodzież polska w uniwersytecie Kijowskim przed rokiem 1861 / M. Dubiecki. – Kijów, 1909. – 90 s. 12. Grzymałowski S. Polska młodzież akademicka w Kijowie 1834–1918 (wybrane rozdziały) / S. Grzymałowski // Wspomnienia z Kijowia. – VI. – Wrocław, 2001. – 42 s. 13. Hamm Michael F. Kiev: A Portrait, 1800–1917 / Michael F. Hamm. – Princeton, 1995. – 328 p. 14. Tabiś J. Polacy na Uniwersytecie Kijowskim, 1834–1863 / J. Tabiś. – Kraków: Wydawn. Literackie, 1974. – 178 s. 15. Wroński M. Ze wspomnień kijowskiego purysty / M. Wroński. – Lwów, 1899. – 16 s.

Владимир Окаринский

ПУРИСТЫ КАК МОЛОДЕЖНОЕ НОНКОНФОРМИСТСКОЕ ДВИЖЕНИЕ В ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ УКРАИНЫ 1850-Х ГОДОВ

Статья исследует молодежное течение "пуристов" в среде студенческой молодежи Киевского университета, выяснено ее место и роль в общественной жизни, в частности в формировании хлопоманського движения.

Ключевые слова: пуризм, пуристы, балагульщина, хлопоманство, нонконформизм.

Volodymyr Okaryns'kyj

PURISTS AS NONCONFORMIST YOUTH MOVEMENT IN THE SOCIAL LIFE OF UKRAINE 1850-S

The article examines youth motion of "purists" among students of Kyiv University, defines its role and place in society, particularly in the formation khlopoman movement.

Key words: purism, purists, balagul'schyna, khlopomanstvo, nonconformism.

УДК 330.875

Юрій Мартинів

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ПОЧАЇВСЬКОЇ ЛАВРИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

У статті досліджено основні тенденції економічного розвитку Почаївської лаври, розкрито особливості процесу становлення її економіки упродовж XIX – початку XX ст.

Ключові слова: Почаївська лавра, господарський комплекс, Волинь, історія Тернопілля, економіка.

Монастирі здавна були землевласниками і своєрідними осередками економічного життя та господарської діяльності регіонів, у яких вони перебували. Почаївська лавра не становила винятку. Цей важливий осередок духовності відіграв помітну роль в освітньому та культурному житті Волині. Проте не тільки цим відома Почаївська святиня. У житті самої Лаври велике значення мав її господарчий комплекс, що відіграв значну роль в економічному розвитку краю. На жаль, питання становлення та структури господарського комплексу Почаївської лаври в XIX – початку XX століть залишається недостатньо дослідженим. Саме структура господарського комплексу багатогранного життя Лаври у згаданий період аналізується у цій статті.

Об'єктом дослідження є соціально-економічний розвиток Лаври.

Предметом дослідження є організація і структура господарського комплексу Почаївської лаври упродовж XIX – початку XX ст.